

פרשת וארא – לא מספיק "להיבהל" מהקב"ה

תגובת פרעה בתוך המכות ולאחר המכות

1. שמות פרק ט פסוק כח

(כז) הֲעֵתִירוּ אֵלַי ה' וְרַב מִהֵיטָת קָלַת אֱלֹקִים וַיִּבְרָךְ וַאֲשַׁלְּחֶנּוּ אֶתְכֶם וְלֹא תִסְפְּוּ לַעֲבֹד: (כט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִשֵּׁה כִּצְאֹתַי אֶת הָעִיר אֲפָרַשׁ אֶת כַּפֵּי אֵל ה' הַקָּלֹת יִזְוָדְלוּן וְהַבְּרָךְ לֹא יִהְיֶה עוֹד לְמַעַן תִּדְרַע כִּי לֹה' הָאָרֶץ... (לג) וַיֵּצֵא מִשֵּׁה מַעַם פְּרַעֲה אֶת הָעִיר וַיִּפְרֹשׁ כַּפָּיו אֶל ה' וַיִּזְוָדְלוּ הַקָּלֹת וְהַבְּרָךְ וּמָטָר לֹא יִתֵּךְ אֲרָצָה: (לד) וַיִּרְא פְּרַעֲה כִּי זָוָדַל הַמָּטָר וְהַבְּרָךְ וְהַקָּלֹת וַיִּסָּף לִזְוָטָא וַיִּכְבַּד לָבוּ הוּא וַעֲבָדָיו: חֲזִקוּנִי שְׁמוֹת פְּרַק ט פְּסוּק לז

(לד) כי חדל המטר שלא הבטיחו משה רק בקולות וברד אמר עכשיו משה בדאי הוא ולפיכך יוסף לחטא.

2. שמות פרק ט, ט

(כ) וְאֶתְהָ וְעַבְדֶּיךָ יִדְעֵתִי כִּי טָרַם תִּירָאוּן מִפְּנֵי ה' אֱלֹקִים: רמב"ן

(ל) ידעתי כי טרם תיראוני - יפה תפס ר"א על דברי רש"י שאין "טרם" כמו "לא", אבל הוא כטעם "קודם"... כלומר טרם שאפרוש כפי ויחדלו הקולות והברד אתם יראים את ה', כי בסור המכה תשובו ותמרו. והנכון עוד שנפרש כי ירמוז גם לפעמים הראשונים, יאמר, כבר ידעתי מכס כי בטרם אתם יראים ובאחרית אתם מורדים...

3. דעת תורה שמות עמוד פ

לא בשקר אמר את כל הדברים האלה, כי אם באמת גמורה, לא צחק כל, אלא שבעת שהמכה פעלה עליו נשתנה באמת למי יודע עד היכן, אולם אחר כך בעת סרה המכה, כי אז שכחה לגמרי. הן הם תכונות אדם. בעת צרתו, בעת דחקו, בעת שהלחץ גדול על מאוד, אז הוא נפלא עד מאד בתכלית הדוגמא, הוא אז מבטיח כל "הירים וגבעות" - בלי כל גבול, והנה עם ההקלה הראשונה, כשהורוח לו אף מעט מזעיר, והנה תיכף לא תכיהו את האיש הזה, ולא תאמין בשום אופן כי זה הוא אותו האיש עצמו ...

4. בעל הטורים שמות פרק ט פסוק לג

(לג) ויחדלו. ב' במסורה. ויחדלו הקולות. ויחדלו לבנות העיר (בראשית י"א ח). מלמד שגם בדור הפלגה הממם השם בקולות וערבבם עד שחדלו לבנות. וגם בכאן חדלו לבנות ע"י הקולות, שיצאו מתחת סבלות מצרים:

5. ומתוק האור שמות א עמוד תז

זורש בעל הטורים ב' פעמים מופיעה במסורה במילה 'ויחדלו' ... ומה הקשר ביניהם? פרש בספר "ילקוט הגרשוני": בני אדם מתפללים לבואו של משיח, לבנין בית המקדש. אבל לא תמיד צפיה זו מצויה באותה מדה בראש מעיניהם. אם הפרנסה מצויה בשפע, והבריאות אף היא תקינה - אין מי שמתעורר להתפלל על בנין עיר הקודש והמחוזות שהיו לחרפה ולביזות נראה שדבר זה נרמז בפסוק: בעת ש"ויחדלו הקולות" - כאשר קולות המלחמה חדלו ואין נשמע קול אויב וצורר, אז "ויחדלו לבנות העיר" - היינו עיר הקודש והמקדש - ירושלים. לא מבקשים מספיק שיבוא משיח ויבנה את בית המקדש.

6. ומתוק האור שמות עמוד שצט

באחד הימים נסע הרב ברודיאנסקי במונית לחתונת תלמיד ... מידי לאחר שהחלה הנסיעה ביקש הנהג מן הרב שיאמר לו דבר תורה. הרב השיב לו: בכל נסיעה אני אומר לך, אבל הפעם אני עייף, לכן אתה תאמר לי ... "ייהי כן" - הסכים הנהג - יש לי סיפור יפה שקרה לי: בהיותי בצבא עברתי יום אימונים מפרך, שבסופו הובלתי עם כל הפלוגה לשטח בחוק, ונאמר לנו לישון שם. כולנו היינו עייפים עד מוות, אבל גם העייפות הגדולה הזו לא יכולה היתה לצרחות שהחלו להשמע לפתע, אשר הקפיצו את כולנו על רגלינו... התברר שאחד החיילים הבחין לפתע בנחש ארסי המתפתל על רגלו. החיל ידע, שאם

יזוז מעט, יכיש אותו הנחש, ... נבהלנו מאד, דבר כזה עוד לא ראינו - אולם איש מאתנו לא ידע כיצד אפשר לעזור לו ... לבסוף החליט המפקד לנקוט בצעד מאד מסוכן - הוא קרא לאחד הצלפים המומחים ופקד עליו לירות בנחש. 'הוא כרוך על הרגל' נרתע הצלף. 'אין בריחה' - הגיב המפקד - 'תנסה כמה שפחות לפגוע ברגל וכמה שיותר בנחש'... לפתע שמענו את קולו של חברנו הדתי צועק לעבר החיל: לפני שהוא יורה תנסה משהו אחר... תצעק 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד. לא היה הרבה מה להפסיד ... החיל חזר אחריו מילה במילה וכשסיים החל הנחש לרדת מהרגל, הסתלק ונעלם... "הנהג השתתק והרב ברודיאנסקי שאל: ומה טופו של הסיפור? "הבחור חזר בתשובה" - סיפר הנהג - "התחיל לשמור מצוות, וכיום הוא דתי". ומה איתך? - המשיך הרב - "הרי גם אתה ראית את הכל!" "אבל לי לא עלה נחש על הרגל" - השיב הנהג ...

7. שמות פרק ח, ט-יא

(ט) וַיֵּשֶׁה ה' כְּבֹרֵךְ מִשֵּׁה וַיְמַתֵּנוּ הַצִּפְרָדְעִים מִן הַבְּתִים מִן הַחוּצָה וּמִן הַיָּרֵד: (י) וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם זִמְרִים וְזִמְרִים וְתִבְאֵשׁ הָאָרֶץ: (יא) וַיִּרְא פְּרַעֲה כִּי הִיתָה הַרְוּזָה וְהַכְּבֹד אֶת לָבוּ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה': ס כלי יקר

(יא) וירא פרעה כי היתה הרוחה. לא נאמר לשון זה בשום מכה כי אם במכת הצפרדעים, לפי שכל המכות כאשר סרו אז סרו לגמרי לא נשאר מהם שום רושם אחר הסרתן, ואם כן אין חידוש כל כך מה שחזר פרעה לקשיות ערפו כי העבר אין, אבל הצפרדעים אף לאחר שסרה המכה מכל מקום לא סרה לגמרי כי לא הלכו להם אלא מתו ותבאש הארץ, והיה לו להיות נכנע לפחות בעבור הבאשת ריח שנשאר לו מן הצפרדעים, על זה אמר כמתרץ וירא כי היתה הרוחה והכבד את לבו, לפי שאין הבאשת ריח מזיק כי אם במקום צר אבל במקום רחבת ידים אין הריח שולט כל כך, לפיכך כאשר ראה פרעה כי היתה רוחה שארץ מצרים רחבת ידים היא ולא יזיק לו הריח רע, על כן והכבד את לבו כבראשונה:

נטיית האדם לשייך את המאורעות לחוקי הטבע

8. שמות פרק ז, כ-כב

(כ) וַיֵּשֶׁה בֶן מִשֵּׁה וְאֶהֱרָן כְּאִשֶּׁר צִוָּה ה' וַיִּרְם בְּמִשֵּׁה וַיִּךְ אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לַעֲיִנֵי פְּרַעֲה וְלַעֲיִנֵי עַבְדָּיו וַיִּהְיֶה כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְדָם: ... (כב) וַיֵּשֶׁה בֶן זֹרְטָמִי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם וַיִּזְוֹק לָבוּ פְּרַעֲה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה':

9. שמות פרק ז פסוק יט

וַיֹּאמֶר ה' אֵל מִשֵּׁה אָמֹר אֵל אֶהֱרָן קוּזוּ מִטָּף וְנָטָה יָדְךָ עַל מַיִמֵי מִצְרַיִם עַל זְהָרְתָם עַל יְאִרְיָהֶם וְעַל אֲנַמְיָהֶם וְעַל כָּל מַקְוֵה מַיִמְיָהֶם וַיִּהְיוּ דָם וְהָיָה דָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֵבְנֵי: רש"י

נהרס - הם נהרות המושקים ענין נהרות שלנו: יאריהם - הם צריכות ונגרים העשויות צידי אלם משפת הנהר לשדות, ונילוס מימיו מתצרכים ועולה לך היאורים ומשקה השדות: אגמיהם - קבוצת מים שאינן נובעין ואינן מושקין, אלא עומדין במקום אחד,

ככל ארץ מצרים - אף במרחלאלת ובאמנעטאות שצבתים: ובעלם ובאכנים - מים שכלי עץ וככלי אבן:

ואזנינו שמעו ולא אחר ... ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה.

17. שיג ושיח שם

דרך המלך שלנו למפגש עם אלוקים איננה הנסים שהוא מחולל, אלא מילותיו, התגלותו: התורה, שהיא חוקתו של העם היהודי כאומה שאלוקים הוא ריבונו. נכון, אנו מזהים את אצבע אלוקים באותם אירועים הנראים לנו חורגים מגדר הטבע, אלה שאנו מוכנים נסים. אבל אלוקים נמצא גם בטבע עצמו, המדע אינו מחליף את אלוקים: הוא חושף, בדרכים מורכבות ומופל אות מאי פעם, את התכנית הטבעה בטבע עצמו. המדע אם מבינים אותו נכון אינו מקהה את החוש הדתי שלנו, אלא להפך הוא מחדד אותו. ומלמד אותנו להשתאות "מה רבו מעשיך ה', כלם בחכמה עשית". ולמעלה מכל אלוקים נמצא לנו בקול שנשמע מסיני

דרך האדם להרגיע את עצמו בדיבורים ולא במעשים

18. שמות פרק ט, כ-כא

(כ) הִירָא אֶת דְּבַר ה' מִעֲבָדֵי פְרַעֲהַ הַיָּיִס אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבְּתִיִּים: (כא) וְאֶשֶׁר לֹא יָשָׁם לִבּוֹ אֶל דְּבַר ה' וַיַּעֲזֹב אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: פ

כתר יונתן

(כא) ובלעם שלא שם לבו לדברו של יי ועזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה:

19. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קה עמוד ב

וידע דעת עליון, השתא דעת בהמתו לא הוה ידע, דעת עליון הוה ידע? מאי דעת בהמתו? – דאמרי ליה: (ללמני ליה שכי זילעם דלא רכבת סוסיא? – אמר להו: שדאי להו ברטיבא. (בלחו לרעות עשזים לחיס).

20. דף על הדף עבודה זרה דף ד עמוד ב

וכ"ק אדמו"ר מגור בעל ה"פני מנחם" זי"ע הראה דברי התרגום יונתן עה"פ: ואשר לא שם לבו אל דבר ה' וגו' שכתב וז"ל: ובלעם דלא שוי לביה לפתגמא דה', ולפי"ז ביאר מה שענה בלעם לשואליו (בגמ' כאן) ברטיבא שדאי ליה. היינו, שהשארתי את הסוס שלי בברד והוא מת ולכן רכבתי כעת על החמור ולא על הסוס עכ"ד

21. במדבר פרק כב פסוק לד

וַיֹּאמֶר בְּלָעָם אֶל מִלְכָּאָה ה' זִזְטָאִתִּי כִּי לֹא יִדְעָתִי כִּי אַתָּה יָצָב לְקִרְיָתִי בְּדֶרֶךְ יַעֲקֹב אִם רַע בְּעֵינֶיךָ אֲשׁוּבָה לִי: רש"י

(לז) כי לא ידעתי – גם זה גנותו, ועל כרחו הודה, שחוא היה משתבח שידע דעת עליון, ופיו העיד לא ידעתי: אם רע בעיניך חסובה לי – להתייחס נגד המקום היא חסובה זו. אמר לו הוא בעלמו זוני ללכת, ואתה מלאך מבטל את דבריו, למוד הוא בכך, שאומר דבר ומלאך מחזיקו, אמר לאכזרס (בכאשית כב, ז) קח נא את בנך וגו', וע"י מלאך בטל את דברו, אף אני אם רע בעיניך לריך אני לשוב:

22. דף על הדף בבא קמא דף כו עמוד א

השל"ה הקדוש (פרשת בלק) מפרש את דברי הכתוב, 'חטאתי כי לא ידעתי', (במדבר כב, לד), לכאורה קשה, אם לא ידע אם כן מה חטא. אלא האדם מה שהיה ראוי לו לידע ולהבין ולא ידע, הוא חייב בדבר, כי על כן נתן לו ה' השכל להשכיל ולהבין. וכן בלעם היה לו להבין, כי לא לחינם עשה האתון כך. ובוה פירש, למה האדם מועד לעולם בין ער בין ישן, כי תמיד צריך להשכיל ולהבין ולראות שלא יארע דבר מחמתו.

10. אור החיים שמות פרק ז פסוק כב

(כב) ויעשו כן חרטומי וגו'. לפי דבריהם ז"ל שהיו כל מימות מצרים לדם. אם כן מנין מצאו מים להפכו לדם ... עוד לפי דבריהם ז"ל (שם) כי ישראל נתעשרו ממכת היאור שהיו מוכרים מים למצרים וכו' יעוין שם דבריהם, כפי זה עשו החרטומים מהנמכר להם. וכבר אמרנו שהכתוב רשם שינוי המעשה שנעשה מה' כי ישתנה ממעשי כשפים ושדים, אלא כי לצד קושיות ערפם של המצרים לא בחנו במעשה כשפיהם לדעת כי אינם אלא חזיון דמיון כזב:

11. שמות פרק ח, ב-ג

(ב) וַיֵּט אֱהָרֹן אֶת יָדוֹ עַל מִיַּיְמֵי מִצְרַיִם וַתֵּלֵךְ הַצִּפְרָדִּיעַ וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם: (ג) וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַזֹּרְטָמִים בְּלִטְיָהֶם וַיַּעֲלֶימוּ אֶת הַצִּפְרָדִּיעִים עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם: ספורנו

(ג) ויעלו את הצפרדעים. אבל לא יכלו להוליד אחרים כי אין לאל ידם להמציא בריה מתנועת באמת:

12. שמות פרק ח, יד-טו

(יד) וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַזֹּרְטָמִים בְּלִטְיָהֶם לְהוֹצִיא אֶת הַכֶּנִּים וְלֹא יָכְלוּ וַתְּהִי הַכֶּנֶם בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: (טו) וַיֹּאמְרוּ הַזֹּרְטָמִים אֶל פְּרַעֲהַ אַעֲבֹב אֶלְקִיָּם הוּא וַיַּזְזֹק לָב פְּרַעֲהַ וְלֹא יָשִׁימֵ אֶלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה': ס רש"י

ולא יכלו – שאין הסך שולט על כריה פחותה מכשעורה:

13. אבן עזרא שמות פרק ח פסוק טו

(טו) ויאמרו בעבור שראו, שעשו כמעשה אהרן בדבר התנין, גם במכת הדם והצפרדע, ולא יכלו עתה לעשות כאשר עשה אהרן, אמרו לפרעה לא באה זאת המכה בעבור ישראל לשלחם, רק מכת אלוקים היא כפי מערכת הכוכבים על מזל ארץ מצרים, כי כבר פירשתי, כי פרעה לא כחש הבורא, רק השם שהזכיר לו משה. וזה בדרך כי לא ידו נגעה בנו, מקרה הוא היה לנו מן השמים, על כן חזק לב פרעה

14. שיג ושיח עמוד 164

אלוקים לועג להם כאשר הוא מגלה את נוכחותו דוקא באמצעות הזערוריות ביותר ... החרטומים לא הבינו ששליטה בטבע איננה מטרה בפני עצמה, אלא רק אמצעי להשגת מטרות מוסריות. הכינים היו בדיחה של אלוקים על חשבון החרטומים, שהאמינו ששלטונם בכוחות הטבע הופך אותם לאדוניו של הגורל האנושי. הם טעו.

15. שמות פרק ג פסוק יב

וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לָךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלֹחַתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה: נחלת יעקב

(יב) וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. עיין רש"י שדחק בזה. והרמב"ם ז"ל בספר המדע הלכות יסודי התורה פרק שמיני (הל' ב) מפרש הכתוב הזה לנכון: שהישראל היו מסופקים בנבואת משה עד ששמעו מפי הגבורה ואתה פה עמוד עמדי וזהו אומרו יתברך כאן 'וזה לך האות', פי' שאין לך אות אחר שיאמינו בך ישראל עד ש'אוציא את ישראל ממצרים ויעבדו את האלקים', ופי' רש"י שיקבלו ישראל את התורה, אז יהיה להם אות ברור וידעו "כי אני שלחתיך"

להבין שהמדע ואלוקים אינם סותרים

16. רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ח הלכה א

משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהאמין על פי האותות יש בלבנו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף, אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה, היה צריך להשקיע את המצריים קרע את היס והצלילן בתוכו, צרכנו למזון הוריד לנו את המן, צמאו בקע להן את האבן, כפרו בו עדת קרח בלעה אותן הארץ, וכן שאר כל האותות, ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שעיינו ראו ולא זר

23. במדבר פרק כב, ח-יב

(ז) ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבתי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי וישבו שרי מואב עם בלעם: ... (יג) ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם: ... (כ) ויבא אלקים אל בלעם לילה ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואף את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה: (כא) ויקם בלעם בבקר ויזובש את אתנו ויך עם שרי מואב:

24. תלמוד בבלי מסכת מכות דף י עמוד ב

א"ר אלעזר: מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים – בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. מן התורה, דכתיב: לא תלך עמהם, וכתיב: קום לך אתם.

25. במדבר פרק כב פסוק כב

(כב) ויזור אף אלקים כי הולך הוא ויתיעב מלאך ה' בדרך לשטן לו והוא רכב על אתנו וישגי געריו עמו:

רש"י

(כב) כי הולך הוא – ראה שהדבר רע צעירי המקום ונתאוו לילך:

26. תהלים פרק ה, י

(י) כי אין בפייהו זכונה קרבם היות קבר פתיוו גרונם לשונם יזליקון:

27. דעת תורה במדבר עמוד קט

אמר הכתוב "ויהי האדם לנפש חי" – ומתורגם לרוח ממללא. ופשוט הוא שאין הכונה על דבור הפה, כי האם האלם שאינו מדבר אינו בכלל "ויהי האדם לנפש חי"? אלא הכוונה היא על הנפש שמדברת, – על הלב. "כתבם על לוח לבך – על תקליט הלב. שם הוא הדבור האמתי, והכתב האמתי. ותן בלבנו להבין ולהשכיל – "לב מבין" זהו הלשון והשפה האמתית !!!

להפסיד, סוף סוף כל צדקה שהוא מוציא מורידה לו מהחשבון בנק.

אחת ההדרכות בשידוכים היא לא להתחנן עם הבטחות או עם תקוות, אלא עם עובדות. הבחור שואל: "הבחורה שאני נפגש איתה לא רמאית, היא ממש דוברת אמת בלבבה". התשובה היא שאין כאן עניין של אמת ושקר, אלא של הפסד מול רווח. לפני החתונה הבחור והבחורה באמת מוכנים לקבל על עצמם שינויים, משום שהם יודעים שללא קבלת השינויים הם יפסדו את השידוך שעומד לפניהם, אך אחרי החתונה המציאות מתהפכת, סוף סוף אנחנו כבר נישואין, לפרק את החבילה לא בא בחשבון ואם כן ההפסד היחיד שעומד לנגד עינינו הוא הוויתור שלנו, משום כך בפועל אנו מתקשים להוציא אותו אל הפועל.

4-5 – לאחר שמשה מתפלל לה' שיסיר את מכת הברד נאמר: "ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה". בעל הטורים במקום מביא את הנאמר בדור הפלגה "ויחדלו לבנות העיר" ומסיק שגם בדור הפלגה הממם ה' בקולות וערבבם עד שחדלו לבנות העיר. הרב שלמה לווינשטיין בספרו 'ומתוק האור' מביא משמו של בעל ספר "ילקוט הגרשוני" שפעמים רבות אנשים מתפללים לביאת המשיח ולבניין בית המקדש, אך לא תמיד ציפיה זו נמצאת בראש מעיניהם והכל תלוי במצב הפיזי שלהם. כאשר יש בריאות והפרנסה מצויה בשפע ההתעוררות לבניין בית המקדש פוחתת. רמז לדבר אנו מוצאים בדברי בעל הטורים. בעת ש"ויחדלו הקלות" - כאשר קולות המלחמה חדלו אז "ויחדלו לבנות את העיר" - היינו עיר הקודש והמקדש - ירושלים. כאשר הציפיה למקדש באה ממקום של תשוקה לקודש, התשוקה תשאר איתנה בכל מצב, אך פעמים רבות התשוקה למקדש נובעת מהמחשבה שכל המצב הפיזי שלנו ישתנה מן הקצה אל הקצה. לתשוקה זו מתעורר האדם רק כאשר מצבו רע, אך כאשר מצבו טוב, מיד כל התשוקה נעלמת. מציאות עם בית מקדש היא מציאות מחייבת, היא מציאות טובענית, הרמה הרוחנית מאד גבוהה והתביעה מאתנו היא בהתאם. כל יהודי אומר שהוא מצפה לביאת משיח, אבל לא בטוח שכל יהודי היה נאמן לאמירה הזו אם הוא היה יודע מה ההשלכות של המציאות הזו. לבית המקדש לא משתוקקים משום הרווחה כלכלית או הרווחה פיזית, לבית המקדש משתוקקים משום שאנו רוצים להיות במדרגה רוחנית אחרת!!

6- בספר 'ומתוק האור' מובא סיפור נחמד (מי שרוצה לראות את הסיפור שיקרא בדף המקורות) הממחיש לנו עד כמה אדם מנתק בין השכל ללב והוא כלל לא מרגיש מחויב לאמת שמתגלה לנגד עיניו. הכל נובע מאותה נקודה, אדם מתקשה מאד לוותר על החיים אליהם הוא התרגל.

7 – פעמים רבות האדם חוזר בו ברגע שהוא מזהה שמתחילה להיות הרווחה, כבר בשלב הזו הוא תוהה על הראשונות. דוגמא לכך אנו מוצאים במכת צפרדע. משה מתפלל להסרת הצפרדעים "וימותו הצפרדעים מן הבתים ומן החצרות ומן השדות". הצפרדעים מתו, אך לא נעלמו ממצרים. עובדי הזבל של מצרים עבדו שעות נוספות "ויצברו אותם חמרים חמרים ותבאש הארץ". סרחון אדיר בכל ארץ מצרים!!! ואז "וירא פרעה כי היתה הרווחה והכבד את לבו ולא שמע אלהים". 'הכלי יקר' תמה מדוע רק במכת צפרדע נאמר "כי היתה הרווחה" ומשיב שרק מכת צפרדע לא הוסרה לגמרי, שהרי סוף סוף סבלו מהסירחון האדיר.

סיכום

פרשת וארא – לא מספיק "להיבהל" מהקב"ה תגובת פרעה בתוך המכות ולאחר המכות

1-3 - משה מגיע למצרים ותהליך הגאולה יוצא אל הפועל. בפרשתנו מוזכרות שבע מכות מתוך עשר. פעם אחר פעם אנו רואים תגובה שחוזרת על עצמה בשינויים קלים. פרעה מבטיח להתנהג יפה ומהר מאד חוזר בו. נביא דוגמא מסוף הפרשה – "העתירו אל ה' ורב מהיות קולות אלוקים וברד ואשלחה אתכם ולא תספון לעמוד". משה כמובן נענה בחיוב, הרי זו היתה כל מטרתו "ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרוש כפיו אל ה' ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה". פרעה כהרגלו, ברגע שראה שהמכה סרה "ויסוף לחטוא ויכבד לבו הוא ועבדיו". החזקוני מבאר שפרעה לא "סתם" חזר בו, הרי משה אמר "הקולות יחדלון והברד לא יהיה" ובפועל מה שקרה "ויחדלו הקולות והברד ומטר", ולכאורה מדוע חדל המטר, הרי משה אמר שיחדלו רק הקולות והברד, אלא ודאי שמשה בדאי. סברא מעניינת, אבל כך היתה דרכו של פרעה, כל פעם מצא איזה שטיק אחר כדי להסביר למה דברי משה אינם נכונים והוא אינו מחויב למה שהבטיח. משה רבנו לא הופתע מתגובת פרעה ועבדיו – "ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלוקים" ומבאר הרמב"ן שמשה אומר לפרעה ועבדיו שהיה ברור לו שכל זמן שהמכה נמצאת במציאות, טרם ירים משה את ידיו והתפלל אל ה', כל מצרים יהיו יראים, אך ברגע שתסור המכה מיד ימרדו ויחזרו לרשעותם כבראשונה.

ניתן לשער שפרע מעולם לא התכוון לשחרר את ישראל וכל הדיבור שלו היה מהפה ולחוץ, אך ר' ירוחם מבאר שפרעה מצדו לא אומר את הדברים בשקר, כי אם באמת גמורה. באמת, כאשר המכה פעלה עליו הוא השתנה מי יודע עד היכן, אך בעת שסרה המכה מיד שכח לגמרי את כל השינוי. אומר ר' ירוחם שהתופעה הזו אינה ייחודית לפרעה, אלא היא נחלת כל המין האנושי, טבע האדם שבעת צרתו, בעת דחקו, בעת שהלחץ גדול עד מאד, הוא יכול להבטיח הרים וגבעות, והוא באמת מאמין בכל ההרים והגבעות שהוא מבטיח, אך ברגע שתבוא מעט הרווחה, הכל נעלם כלא היה ובלשונו של ר' ירוחם "הונה תיכף לא תכירהו את האיש הלזה, ולא תאמין בשום אופן כי זה הוא אותו האיש עצמו".

מדוע כך אנו מתנהלים? מדוע כך הוא טבע האדם? התשוקה של האדם היא לחיות טוב, בשקט ובשלווה. אדם מתרגל לסגנון חיים מסוים ובדר"כ הוא אינו משתוקק לשנות את אורחות חייו, אלא שפעמים אדם נכנס למצבים שמאיימים עליו בצורה משמעותית, במצבים כאלו האדם עושה שיקול שכדאי לו לוותר על חלק מהרצונות שלו כדי שלפחות יישאר עם משהו ביד, אך מיד לאחר שסר האיום האדם מתקשה לוותר על ההרגלים שלו.

נביא שתי דוגמאות אחת כדי להמחיש את הדברים. אדם מאד מאד רוצה להתעשר, כדי ל"דרבן" את הקב"ה לסייע לו הוא מקבל על עצמו לפזר ממון רב לצדקה, לכל הפחות מעשר כספים מדויק. אין כאן שום שקר, יש כאן רצון אמתי לחלוטין. מדוע כל כך קל לו לקבל החלטה כל כך דרמטית ומשמעותית? משום שבמצב הנוכחי אין לו מה להפסיד, הרי לפי התכניות שלו אם יתעשר ויתן אפילו חמישית לצדקה עדין יהיה לו יותר ממה שיש לו עכשיו. הקב"ה נרתם והיהודי שלנו העשיר ואז פתאום מתחילים לזגזג, למה? כי עכשיו יש לו כבר מה

היצורים הזעזעריים ביותר. הכינים היו בדיחה של אלוקים על חשבון החרטומים, שהאמינו ששלטונם בכוחות הטבע הופך אותם לאדוניו של הגורל האנושי. כפי שאנו יודעים החרטומים טעו אבל בעיני החרטומים אין כאן כל טעות, הם מצאו את ההסבר למכת כינים והמשיכו הלאה.

הסברנו את הדברים דרך החרטומים, אבל עלינו לדעת שבדרך זו פועל כל אדם שחוזר בו מדיבורו. האדם במודע או שלא במודע מחפש הסבר הגיוני ליציאה מהצרה או מהמצוקה כדי לשחרר את עצמו מהכבילות שלו לריבונו של עולם. נביא דוגמא כדי להמחיש את הדברים. "ל"ע אדם חלה במחלה קשה, הרופאים מייאשים אותו ולא נותנים לו תקווה, הוא מקבל על עצמו הרבה קבלות ומבטיח לשנות את חייו מן הקצה אל הקצה, הזמן עובר ופתאום הגוף מגיב לטיפולים, כעבור זמן יש כבר סעודת הודיה. הסעודה הסתיימה ועכשיו הגיע הזמן ליישם את השינויים, אבל זה פשוט לא מגיע. איך האדם מעז לא לעמוד במילה שלו, הרי אם בכוחו של הקב"ה לחולל כאלו ניסים רפואיים, ברגע הוא יכול להחזיר את החולי? אלא שהאדם בתוך תוכו, בתת מודע, משייך את ההצלה לרופאים ולא לריבונו של עולם. לפני שמשה יוצא לגאול את העם הקב"ה אומר לו "זזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה". לכאורה תמוה וכי רק מעמד הר סיני הוא האות לכך שה' שלח את משה? בעל הנחלת יעקב' (ר' יעקב לוברבוים בעל החו"ד על השו"ע) אומר דבר מבהיל, כוונת הקב"ה לומר למשה שהאות היחיד לכך שישראל יאמינו במשה יהיה מעמד הר סיני, משום שעד אז אמונתם בו לא תהיה שלמה. מדוע? משום שעד אז יהיו ישראל מסופקים בנבואת משה ומדוע שיהיו מסופקים, הרי היה השליח להבאת עשר המכות ולגאול אותם ממצרים ולקרוע להם את הים, אלא שגם אצל ישראל קיים הספק להיכן לשייך את כל המאורעות שראו.

להבין שהמדע ואלוקים אינם סותרים

מה אנו צריכים לעשות כדי לא להיות כפרעה ועבדיו? כשלב ראשון עלינו לנטרל את מנגנון ההסברים שמנתקים את ההצלה מהבורא. כדי להבין איך עושים זאת נעיין בהלכה יסודית ברמב"ם.

16-17 – אומר הרמב"ם שהאמונה של ישראל במשה רבנו אינה מפני האותות והמופתים שעשה, שהרי על פי "על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף" (מבואר ברמב"ם כפי שהסביר הנחלת יעקב, שעד מעמד הר סיני לבנ"י היו ספקות לגבי אמיתותם של הניסים שנעשו להם). האותות שעשה משה בשליחות ה' לא באו כדי לבנות בנין אמונה אצל ישראל אלא הם באו לצורך, כדי להושיעם מצרה וצוקה. כל אמונתם של בני" במשה היתה בעקבות מעמד הר סיני, מעמד זה "היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי". התורה ורק התורה היא המכניסה את הוודאות האמונית בקב"ה!! אדם שבונה את יהדותו על מופתים זו אמונה רדודה מלאה ספקות. נטיית האדם להתרגש מאנשים עם יכולת לעשות מופתים, אבל המאמין האמיתי לא מתרגש ממופתים אלא מגדלות של תורה. הרב זקס עומד על נקודת הבדל מהותית בין ההסתכלות של חרטומי מצרים לבין ההסתכלות היהודית. אצל חכמי אומות העולם יש אלוקים ויש טבע אבל אצל העם היהודי הטבע הוא גילוי של אלוקים.

לכאורה היה מצופה מפרעה שלא יחזור בו מההסכמה לשלוח את העם, אך אפילו הכי כיון שהיתה הרווחה היה די בכך שפרעה ישנה את דעתו מן הקצה אל הקצה. מכאן אנו למדים שבכל שלב ושלב האדם עושה את השיקול של רווח מול הפסד וברגע שיגיע שלב בו הוא יאמר לעצמו שהוא יוכל להסתדר מיד ישנה את דעתו לפי הנוחות.

נטיית האדם לשייך את המאורעות לחוקי הטבע

אחרי כל מה שאמרנו, סוף סוף נמצא שהאדם עושה שקר בעצמו. האם בגלל רווחים אישיים אנו מוכנים למכור את המילה שלנו? נתבונן במקורות הבאים ונראה איך המנגנון הנפשי עובד.

8-11 – נתחיל במכת דם. אהרן מכה "את המים אשר ביאור לעיני פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם". פרעה ועבדיו מתפעלים אבל לא נשברים, גם הם יודעים לעשות דבר כזה "ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם" וכתוצאה מזה "ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם...". יש לתמוה, כיצד יתכן שהחרטומים הפכו את המים לדם, וכי מהיכן היה להם מים כדי שיהפכו אותם לדם? ואם נאמר שהיה להם בקבוקים במקרה, כבר פירש רש"י על פי המדרש שבהכאת אהרן על היאור כל המים שבמצרים הפכו לדם, אפילו המים שהיו בכלי עץ וכלי אבן. אלא שה'אור החיים' הקדוש מבאר שהיה סוג אחד של מים שלא הפך לדם והם המים שהיהודים מכרו למצרים. כעת ננסה לנתח מה קורה כאן. למשה ואהרן יש כוח להפוך בבת אחת את כל מימי מצרים לדם, החרטומים מצליחים לקחת כוס של מים ורק אותה הופכים לדם בדרך דמיון וכזב, וכי זה בר השוואה? כלל וכלל לא!! אבל די בכך כדי לתלות את כל המכה בכוח הכשפים ולא לשייך את המכה לריבונו של עולם משום שהשייכות מחייבת...

גם במכת צפרדע החרטומים הוכיחו את יכולתם, אך הספורנו מבאר שאינה דומה צפרדע של משה ואהרן לצפרדע חרטומית. צפרדע של משה היתה מולידה עוד ועוד צפרדעים לעומת צפרדע חרטומית שלא יכלה להוליד אחרים "כי אין לאל ידם להמציא בריה מתנועת באמת". כל אחד שהיה מתבונן בצפרדעים היה חש מיד בהבדל ואפילו הכי היה די בכך כדי שפרעה השתכנע שאין כאן יד אלוקית אלא שמשה ואהרן הם חרטומים מתוחכמים יותר מחרטומי מצרים.

12-15 – המהפך הגיע במכת כינים "ויעשו כן החרטומים בלטיהם ולהוציא את הכינים ולא יכלו...". רש"י מבאר שלא יכלו משום שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה. הפעם מודים החרטומים ואומרים לפרעה "אצבע אלוקים היא" אך התגובה של פרעה מפתיעה "ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם". לכאורה נראה שפרעה לא מקבל את דבריהם של החרטומים, אך מהרצף שבפסוק נראה יותר שדווקא אמירת "אצבע אלוקים היא" של החרטומים היא שגרמה לפרעה לחזק את לבו. כיצד יתכן? הא"ע מבאר שהחרטומים באו לפרעה ואמרו לו: "לא באה זאת המכה בעבור ישראל לשלחם, רק מכת אלקים היא כפי מערכת הכוכבים על מזל ארץ מצרים. לא להאמין!!! גם למכת כינים הם מצאו הסבר למה המכה אינה קשורה למעשה משה ואהרן ובסה"כ יש כאן צירוף מקרים משעשע. הרב זקס מבאר שבמכת כינים אלוקים לועג לחרטומים כאשר הוא מגלה את נוכחותו דוקא באמצעות

התחילה באתון אלא התחילה כבר במצרים במכת ברד כשלא הכניס את הסוס שלו לתוך הבית....

בלעם נתפס במערומיו. הסתירה בין השכל "יודע דעת עליון" לבין הלב נראית לעין כל, כיצד בלעם מתמודד עם הדבר הזה? מיד הוא תוקע משפט שמראה כביכול את כניעתו לבורא "אם רע בעיניך אשובה לי" ומבאר שם רש"י שבתוך המשפט היתה בלועה התרסה כלפי שמיא "להתריס נגד המקום היא תשובה זו. אמר לו הוא בעצמו צוויי ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו". האם באמת הקב"ה ציווה אותו ללכת? נתבונן בתחילת המשא ומתן. מגיעים השליחים ובלעם אומר להם "לינו פה הלילה והשבתי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי...", נשמע שהוא משועבד לגמרי לבורא. הקב"ה אומר לבלעם לא ללכת, בלעם ילד טוב אומר לשרי בלק "לכו אל ארצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם". שוב הולך לישון ושוב מברר אם יכול ללכת. למה שהתשובה תשתנה, הרי הקב"ה כבר אמר שלא ילך? אלא שכפי שמובא בחז"ל "בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו והפעם הוא מקבל אישור ללכת, לא משום שזה רצון ה' אלא משום שזה רצון בלעם. הרי בהמשך נאמר "ויהי אף אלוקים כי הולך הוא" ומבאר רש"י "ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה ללכת". את בלעם לא מעניין מה הקב"ה אומר. הוא מומחה בלתי תחושה שהוא כנוע לרצון ה', אבל כל הדיבור הכנוע הוא רק מהפה ולחוץ, הדיבור נועד להרגיע את המצפון. סוף סוף בלעם יודע דעת עליון, אבל יש לו גם רצונות משלו אז איך מתגברים על הפער? מדברים דיבורים יפים ונותנים לעצמנו תחושה שאנו עובדי ה'. אצל רבים מאתנו יש תחושה שאנו משייכים את הטבע לבורא, אבל באמת המציאות אינה כן, אז איך אנחנו מתגברים על זה? בדיבורים יפים!! אביא דוגמא. שואלים אדם איך הבריאות? והוא משיב "על הפנים" ולאחר כמה זמן אתה שומע את המשפט הזה: "אבל כל מה שה' עושה הכל לטובה". אם הכל לטובה אז למה אמרת על הפנים? משום שבאמת התחושה היא על הפנים אלא שלא נעים לבטל את דבריו של נחום איש גמזו, אז בסוף תוקעים גם את המימרא שלו.... אנחנו צריכים להיזהר שהדיבורים יהיו אמתיים ולא סיסמאות נבובות, הסיסמאות לא רק שלא מקדמות אותנו אלא מרחיקות אותנו יותר ויותר. כאשר אדם חי בתחושה שהוא כן אבל בעצם הוא לא, הוא כלל לא נכנס למקום של עבודה, המצפון שלו נקי והוא מרגיש בנוח עם המקום בו הוא נמצא, לעומת זאת כאשר אדם מתנהג לא בסדר, אבל לפחות הוא יודע שהוא לא בסדר, לפחות השאיפה לשינוי קיימת אצלו.

דוד המלך אומר: "כי אין בפיהו נכונה קרבם הוות קבר פתוח גרונם לשונם יחליקו". יש מציאות של "כי אין בפיהו נכונה", יש מציאות של "לשונם יחליקו", זה בלעם הרשע!!! שם שמים מצוי בפיו אבל בפנים הכל ריק!!
ר' ירוחם מסביר שמה שנאמר בפרשת בראשית "ויהי האדם לנפש חיה" ומפרש שם התרגום "לרוח ממללא", אין הכוונה לדיבור בפה אלא הכוונה על הנפש המדברת, הכוונה על הפנימיות של האדם, על הלב של האדם. צריך שהלב שלנו ידבר אלוקים ולא רק הפה...

גם אם לכולנו זה ברור בשכל, אצל רבים זה כלל לא ברור בלב. בני האדם גם הם חלק מהטבע, היכולת לפתח, לחדש ולהמציא דברים זה חלק מהמהלך האלוקי. התקדמות הרפואה היא חלק מהמהלך האלוקי.

כשהרפואה הצליחה לייצר חיסונים, נכון שיש סיכון מזערי של פגיעה ברמה זו או אחרת, אבל בהסתכלות כללית יש כאן בשורה גדולה, התמותה פחתה בהרבה. ניתן לומר שחיסונים זה פיתוח של בני האדם בלבד וניתן לומר שחיסונים הם פיתוח אלוקי שמופיע דרך בני האדם. איני אומר לרוץ ולחסן כל חיסון, יש חיסונים שמקובל לחסן ואותם צריך לקחת ויש חיסונים שפחות מקובל וכל אחד יעשה את השיקול שלו. המחשבה שהמציאות הרפואית מנותקת מהבורא היא מחשבה מקולקלת ולא נכונה. נביא דוגמא נוספת. פעמים רבות ניתן לשמוע את המשפט הבא: החזאים יכולים לומר מה שהם רוצים בסופו של דבר הקב"ה מחליט!!! זה נכון, גם כאשר רואים באמצעים הטכנולוגיים שבשבוע הקרוב אין גשם המציאות יכולה להשתנות, אבל עלינו לדעת שבסופו של דבר האמצעים הטכנולוגיים הם חלק מההופעה האלוקית, כל שכלול המציאות היא חלק מההופעה האלוקית. חזאים הרבה פעמים צודקים כי הקב"ה נתן להם את היכולת באמצעים אלו ואחרים לחזות שבוע מראש מה מחכה לנו, לפעמים הקב"ה משנה את התכנית האלוקית בהתאם למעשי האדם ולכן המציאות יכולה להשתנות, אבל לנתק את הפיתוח הטכנולוגי מריבונו של עולם זה מעשה לא נכון. כך הם הדברים בכל היחס לטבע. כאשר האדם חי את הידיעה הזו הוא תמיד יישאר מחויב לבורא עולם ותחושת המחויבות בדרך"כ תגרום לו לקיים את הבטחתו. אדם שמרגיש מחויבות אמיתית יזהר לקבל על עצמו דברים שהוא מרגיש שהוא יוכל לעמוד בהם, יתכן שהקבלות שלו יהיו פחותות מקבלות של אדם שלא מרגיש מחויב, אבל בסופו של דבר המחויב יחולל שינויים בחייו והלא מחויב ימשיך להתנהל כפי שהיה. כאשר כותבים צ'ק בלי כיסוי אפשר לכתוב כל סכום שרוצים, סוף סוף זה לא מחייב, אבל שכותבים צ'ק עם כיסוי חושבים טוב טוב איזה סכום לכתוב....

דרך האדם להרגיע את עצמו בדיבורים ולא במעשים

18-26 – במכת ברד "הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים" "ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו בשדה". הכתר יהונתן מבאר שמכל מצרים היה רק אחד שלא הכניס את הבהמות שלו "ובלעם שלא שם לבו לדברו של ה' ועזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה". רמז לכך מוצאים אנו בגמרא סנהדרין שם מסופר שכאשר באו שרי בלק לבלעם שאלו אותו מדוע אתה רוכב על האתון ולא על סוס? ענה להם בלעם שהשאייר את הסוס בשדה. הפני מנחם ביאר בדרך דרוש שכוונתו לומר שבמכת ברד השאייר את הסוס בשדה ומשום כך אין לו סוס אלא רק אתון.... יוצא שבלעם היה גרוע מכל מצרים, כולם הכניסו את המקנה אבל הוא צפצף על הקב"ה ולא היה ירא ממנו כלל. כיצד יכול היה בלעם להתעלם לחלוטין ממה שעניו ראות? תשובה לכך אנו מוצאים בדברי בלעם עצמו. לאחר שהאתון במשך שלוש פעמים מנסה לרמוז לבלעם שמשוה לא תקין ובלעם לא מבין עד ש"וירא את מלאך ה' ניצב בדרך וחרבו שלופה בידו", רק אז הוא אומר "חטאתי כי לא ידעתי" ומבאר השל"ה הקדוש שהחטא של בלעם היה שלא ידע, כלומר שלא התבונן ולא הבין את רצון ה'. חוסר ההתבוננות של בלעם לא

חברים יקרים!!

כאשר אדם נמצא בצרה, במצוקה, הוא מוכן לחולל בחייו שינויים מהותיים, הוא מוכן לשנות הרגלים ולקבל על עצמו קבלות, משום שהוא מרגיש שאין לו מה להפסיד, אך כאשר המצוקה נעלמת ושוב חוזרת התחושה שיש מה להפסיד, יחד עם התחושה חוזר בו האדם מדיבורו.

היכולת של האדם לא לעמוד בהתחייבות לבורא עולם נובעת מכך שהאדם משייך את ההצלה לחוקי הטבע ולא לבורא. כאשר האדם מבין שכל הטבע וכל היקום הכל היא הופעה אלוקית הרגשת המחויבות תחייב אותו ומשום כך כבר בשלב קבלת ההחלטות האדם ישתדל לקבל על עצמו דברים שהוא יוכל לעמוד בהם.

על האדם להזהר לא להרגיע את המצפון במעשים ובדיבורים חיצוניים, הרגעת המצפון בדברים חיצוניים גורמת לאדם להמשיך בדרכו הרעה ולהרגיש כאלו הוא קרוב. בדרך זו האדם לא רק שמפר את ההתחייבות לבורא עולם, אלא שהוא גם מרגיש בנוח להפר אותה!!!

שנזכה לחבר את כל המציאות לבורא עולם, לחזק את הרגשת המחויבות לבורא עולם ומתוך כך לשאוף תמיד להתקדם ולהתעלות!!!

שבת שלום ומבורך!!!

